

ТВОРЧЕСТВО А.А.КУЛЕШОВА В СОВРЕМЕННОМ ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКОМ И ЛИНГВИСТИЧЕСКОМ ОСМЫСЛЕНИИ

М.В.Абабурка
(Магілёў)

ІДЫЯМАТЫЧНЫЯ ВЫРАЗЫ Ў ТВОРАХ А. КУЛЯШОВА

Адразу зазначым, што пад тэрмін “ідыяматычныя выразы” падводзім усё тое, што зараз з’яўляецца аб’ектам вывучэння такіх навук, як фразеалогія і афарыстыка /у самым шырокім сэнсе гэтых тэрмінаў/.

Ідыяматыка як раздзел мовазнаўства на сучасным этапе вывучае толькі ідыёмы – складаныя паводле структуры адзінствы з цэласным /непадзельным/ семантычным зместам. Паводле “Слоўніка лінгвістычных тэрмінаў” П.У.Сцяцко і інш. /Мн., 1990.–С.62/, ідыяматыкай называецца і сукупнасць ідыём той ці іншай мовы.

У кнізе А.А.Крывіцкага, А.Я.Міхневіча і А.І.Падлужнага “Белорусский язык для говорящих по-русски” /Мн., 1990. –С.325/ адзначаецца: “Лексіка-граматычныя і гісторыка-культурныя асаблівасці канкрэтнай мовы ў сваёй сукупнасці абумоўліваюць тую ўласцівасць гукавога і пісьмовага маўлення..., якую можна назваць і д ы я м а т ы ч н а с ц ю”. Адзначаная спецыфіка беларускай мовы ў данай крыніцы паказваецца праз аналіз перакладу на рускую мову ўрыўкаў з аповесці К.Чорнага “Лявон Бушмар”, а таксама праз іншыя прыклады ілюстрацыі /гл. стар. 326-330, 338-342/.

Нам імпануе і адно з азначэнняў тэрміна “фразеалогія”, зробленае А.С.Аксамітавым у “Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі” /т.5.С. 416/: “Сукупнасць характэрных спосабаў выражэння, уласцівых асобнаму аўтару, пэўнай сацыяльнай групе людзей або літаратурнаму кірунку”.

Такім чынам, ідыяматызмы, або ідыяматычныя выразы, - паняцце вельмі шырокае, якое найперш убірае ў сябе паняцці “прыказкі”, “фраземы”, “выслоўі”, “афарызмы” і інш.

У творах А.Куляшова знаходзім самыя розныя ідыяматычныя выразы. Аднак наша ўвага будзе сканцэнтраваная на наступныя моўныя /маўленчыя/ адзінкі: 1/ гатовыя ўстойлівыя выразы, што перадаюцца з пакалення ў пакаленне і аднаўляюцца ў памяці: Сам худ, а галава з пуд /“Аманал”/, “Дзень добры! Хто ўстае, таму бог дае...”/ “Песня аб слаўным паходзе”/, “Не сыходзіцца толькі з гарою гара”/ “Грозная пушча”/, Пад сабой не чую ног /“Чараўніца”/, ні многа ні мала, не ўводзіць у грэх, трасе яго трасца /“Аманал”/ і інш.; 2/ перапрацаваныя пазтам беларускія фраземы, увогуле выслоўі, г.зн. А.Куляшоў перайначыў ці структуру, ці семантыку, ці нават парадак кампанентаў у агульнавядомых ідыяматычных выразях: Ён ідзе вудзіць “апартуністаў” – Закідаць лёску на бесядную быйстру. / “Таварыш Алесь”/, Сэрца кроўю абліта; Да сэрца прымала блізка, прыйшлася мне па сэрцу; Стаяць над кулацкім грэшным карытам; Проста ў вочы і за вочы; Язык у яе даўгі; Усе мы з-пад царовай шыбеніцы выйшлі; Плонуў і расцёр; Перад ім радзіма яго паўстала; І на пеўнікавай назе сярод лесу стаіць наша хатка / “Аманал”/ і інш.; 3/ выказванні паэта, якія сталі афарыстычнымі ці з’яўляюцца выслоўямі / паводле тэрміналогіі А.Я.Міхневіча, гл.: Беларуская мова: Энцыклапедыя. – С.115 – 116/: Жыве той, хто не стаў ад распачы на калені; Растуць дзеці пад захадавым знакам, каб пасля з сэрца не вытравіць ніколі; Вы чалавек разумны, Пра вас далёка чуваць; Узровень нашых вяскоўцаў нізкі. Ім не раўня затое гаспадар; Яны малілі, каб прыйшла іх маладосць, І плакалі, таму што не прыйдзе; Прыгадаць мінулае – азірнуцца назад; Табе па сэрцу, а мне не...; Якраз дараслі вашы карэнні Да той глыбіні, калі іх трэба падрыць; Гуляючы з агнём, папаліш рукі, а не толькі пагрэеш / “Аманал”/; Шмат вайной людзей закалыхана, Многа спіць іх у зямлі сырой / “Маё пасведчанне”/; Быў кожны з вас адважных стартаў варты, Шкада, што фініш быў не вартым вас; Па-рознаму адлегласць паміж стартам і фінішам нам адмярае час /“Маналог”/; Ад добра не шукаюць, суседка, добра, Не шукаць, здабываць Трэба ігчасце, сястра... / “Новае рэчышча”/; Без сяброў дарагіх – і дубровам не рад; Нас чакаюць Вялікія справы ў жыцці, Трэба ўперад ісці, Толькі ўперад ісці! / “Толькі ўперад”/; Прыйдзе час дарагі, прыйдзе дзень той, калі Людзі згоняць з планеты пракляце начы, Вечнай дружбы аблог для добра аручы!.. / “Грозная пушча”/ і інш.

Выкарыстанне прыведзеных і падобных да іх ідыяматычных выказаў, несумненна, прыдае творам А.Куляшова не толькі эмацыянальна-экспрэсіўную афарбоўку, вобразнасць і мастацкасць, без якіх цяжка ўяўляць літаратурна-нацыянальна-культурнае выказванне, але і стварае тую інтэлектуальнасць паэзіі сапраўды народнага песняра, заснаваную ці непасрэдна, ці апасродкавана на самабытнай і непаўторнай матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў.

На вялікі жаль, моўнае багацце твораў А.Куляшова вывучана слаба як з якаснага, так і з колькаснага бакоў. Ды і так званыя безыменныя творы паэта, г. зн. творы, што не маюць канкрэтнай і дакладнай тэматычнай назвы, пераважна выпадаюць з поля зроку даследчыкаў, хоць гэта выключна скандэнсаваныя

“думкі, вобразы, малюнкi”, якія інакш як афарыстычныя і не назавеш. Вось, напрыклад, адзін такі верш-сказ:

*Спакойнага шчасця
не зычу нікому:
Навошта грымотам
маланка без грому,
Сцюдзёны ручай
без пякучае смагі,*

*Халодная ўвага,
не вартая ўвагі,
Жаданні, што прагныя
крылы згарнулі,
Зязюля без лесу
і лес без зязюлі?*

У працытаваным шэдэўры нават таўталагічныя паўторы працуюць на ідыяматыку.